

15

КІМ

ЗАКАРПАТСЬКА
АКАДЕМІЯ
МИСТЕЦТВ

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

**MINISTRY OF CULTURE AND INFORMATION
POLICY OF UKRAINE**

ЗАКАРПАТСЬКА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ

TRANSCARPATHIAN ACADEMY OF ARTS

ВІСНИК

NEWSLETTER

Закарпатської академії мистецтв

Transcarpathian Academy of Arts

Випуск 15

№ 15

Збірник наукових праць

Bulletin of scientific and research works

**Ужгород
Закарпатська академія мистецтв
2024**

**Uzhhorod
Transcarpathian Academy of Arts
2024**

ЗМІСТ

Пилип Роман

Проблеми дослідження
традиційного художнього дерева
Закарпаття (до середини XX ст.)123

Приймич Павло

Павло Бездір:
ідея та образ дерева
у графіці митця.....134

Соболевський Олексій

Вклад Михайла Бойчука
у розвиток української
національної школи
монументального мистецтва139

Руденко Олег

Шляхами розвитку
львівської літографії145

Тканко Зеновія, Тканко Ольга

Мода Галичини
в культурно-мистецькому
середовищі Європи
початку XX століття 158

ПЕДАГОГІКА

Баяновська Марія

Мистецька освіта у школі:
розвиток творчого
і духовного потенціалу в XXI ст.165

Волощук Аліна

Від образотворчої студії
до професійного мистецтва
(сторінки історії позашкільної
художньої освіти на Закарпатті)176

УДК 7.09

ORCID ID: 0000-0001-8085-4900

Олексій СОБОЛЕВСЬКИЙ,

*викладач кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва
Навчально-наукового інституту
культури і мистецтв
ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна*

**ВКЛАД МИХАЙЛА БОЙЧУКА
У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ
МОНУМЕНТАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА**

Соболевський О. В. Вклад Михайла Бойчука у розвиток української національної школи монументального мистецтва. У статті розглядається не досліджена вповні сторінка образотворчого мистецтва України, зокрема, аналізується культурне надбання, що залишив по собі видатний український художник, маляр-монументаліст Михайло Бойчук. На початку ХХ століття молоді українські художники перебували в пошуку себе в різноманітних художніх стилях, не відмовляючись від досвіду і творчих здобутків класиків. Саме в той час була створена мистецька школа Михайла Бойчука, що започаткувала український національний стиль в образотворчому мистецтві, з потужними творчими результатами і за відсутності аналогів як в Україні, так і за кордоном. Михайло Бойчук вивчав український образотворчий спадок та разом із своїми учнями намагався на цій основі створювати нові твори візуального мистецтва. Автор статті розглядає місце українського монументального малярства, неовізантизму, іконопису, стінопису і реставраційної діяльності у творчості художника та досліджує вплив творчої школи Михайла Бойчука на розвиток українського монументального мистецтва кінця ХХ – початку ХІ століття.

Ключові слова: творчість Михайла Бойчука, монументальне малярство, неовізантизм, ікона, стінопис, реставраційна діяльність, бойчукізм.

© Олексій Соболевський, 2024

Sobolevsky O. V. Mykhailo Boychuk's contribution to the development of the Ukrainian national school of monumental art. The article is devoted to a little-researched side of the fine art of our land, while conducting an analysis of the cultural monument that the famous Ukrainian artist, painter and monumentalist Mykhailo Boychuk has lost. At the beginning of the 20th century, young Ukrainian artists were exploring a variety of artistic styles, but they were not seen as creative artists and classics. Boychuk himself underwent training in various art schools in Europe. The artist resolutely embraced the Ukrainian creative decline and, at the same time, with his teachings, tried to create new works of visual fine art on this basis. In their creativity, the young artist relied on the creative findings of the Byzantine school of fine art, confirming that even the entire Ukrainian culture had been in flux for a long time. They called their creative style "neo-Byzantinism", firmly, which is not a term for further understanding. Mikhailo Boychuk not only earned significant creative income, but also contributed a lot of respect to his investment activities. It was at that hour that art school was created, it was the beginning of the creation of the Ukrainian national style in image-creating fine arts. There are very few creative results and many analogues neither in Ukraine nor beyond the border. Through the efforts of the artist, three schools were created, which were located near Paris, Lviv and Kiev. Artists of the Kiev school are called Boychukists. In addition, Mikhailo Boychuk became one of the most requested frescoes by the restorer. Later he became a professor at the Ukrainian Academy of Art, which was created by the Ukrainian People's Republic in Kiev in 1917, and especially recruited students for the Ministry of Mosaics and Frescoes, which was then renamed into the Ministry of Monumental Art. After the burying of Kiev by the Bolsheviki, artists began to create monumental compositions for the people, create propaganda and agitation works. The artists of Boychuk's mastermind became even more popular and were independent in designing saints, campaign paintings, and creating visual space for party meetings. The main theme of all monumental compositions was the revolutionary spirit of that time, but their victory was even more poetic. Early works approached the Byzantine style, but soon began to evolve into the style of folk mytho-

logy. In his pedagogical activity, Boychuk pays great respect to the individual work of students. Together with his studies, Mykhailo Boychuk attempted to create a new, avant-garde style in the Ukrainian monumental art. Boychukists deeply studied Ukrainian folk arts, iconography, tried to create a new system of symbols, based on the foundation of the traditions of folk art, and create a powerful artistic style. For all the works of artists of Mikhail Boychuk's school, one can see the following characteristic features: symmetrical composition, massiveness and angle of forms, the use of a geometric abstract basis, the creation of dynamic angles, local there is a colour.

Scholars trace the phenomenon of neo-Byzantium and boychukism in the development of the artistic life of Ukraine in the first third of the 20th century. This has contributed to the formation of the current Ukrainian school of monumental art.

Keywords: Mykhailo Boychuk's work, monumental painting, neo-vyzantineism, icon, wall painting, restoration activity, boychukism.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Михайло Бойчук (1882–1937) – український художник, що став засновником школи українського монументального мистецтва ХХ ст. Окрім того, він був членом наукового товариства імені Тараса Шевченка (1912 р.), Українського наукового товариства (1917 р.), став одним із засновників Української академії мистецтв (1917 р.), а також засновником музейного напряму реставрації і професором Київського художнього інституту (1924 р.).

Народився Михайло Бойчук у селі Романівка Тербовлянського р-ну на Тернопільщині. Освіту здобував у Віденській приватній художній школі (1899 р.), Краківській (1900–1905 рр.) і Мюнхенській (1905 р.) академіях мистецтв. Свій професійний творчий шлях він розпочав у Парижі (1907–1910). Мистецтвознавці поділяють його творчу біографію за трьома періодами – паризький, львівський та київський.

У Парижі та Львові він ще продовжував процес навчання та професійного формування мистецьких поглядів. Останній, а

саме київський період, став часом потужної педагогічної діяльності митця і виникнення його течії «бойчукізму» в українському образотворчому мистецтві першої третини ХХ ст.

Творчості художників, які представляли мистецьку школу Михайла Бойчука та відіграли дуже важливу роль у розвитку монументального образотворчого мистецтва України та Східної Європи, присвячено дуже багато досліджень. Важливими для вивчення творчості митців є роботи Л. Соколюк, О. Федорука, С. Білоконя, О. Ріпко, Н. Присталенко, Я. Кравченка, В. Сусак, Г. Бартіш, Т. Тимченко, О. Юрчишина, М. Криволапова, О. Ковальчука, Л. Волошина, О. Сидора, В. Маркаде, Г. Міщенко, О. Ноги, О. Баха та ін.

Вплив творчості М. Бойчука на розвиток вітчизняного образотворчого мистецтва розглядали Д. Антонович, В. Афанасьєв, П. Говдя, Д. Горбачов, Є. Давидова, В. Касяян, Л. Ковальська, Б. Лобановський, Н. Присталенко, М. Семчишин, В. Вовкун, Д. Горбачов, Е. Димшиц, А. Дубрівна, О. Кашуба-Вольвач, В. Павлов, А. Попова, Г. Склярєнко, Н. Столярчук, А. Чирва і Н. Янушевська.

Мета дослідження – підкреслити значення творчого доробку Михайла Бойчука та його школи для розвитку сучасного українського монументального мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Культурне надбання, що залишив по собі видатний український художник, маляр-монументаліст Михайло Бойчук, не становить численних творів, але цей талановитий творець подарував світу справжній феномен мистецтва – свою самобутню мистецьку школу монументалістів, яка пробудила надію на відродження української культури.

На початку ХХ століття українське образотворче мистецтво було дуже різноплановим та експериментальним. Одночасно, українські художники шукали себе в різноманітних художніх стилях, як ось футуризм, символізм, абстракціонізм, ек-

спресіонізм, реалізм, символізм, кубізм та імпресіонізм. Це була плеяда відомих українських митців: Всеволод Максимович, Георгій Нарбут, Олександр Богомазов, Михайло Бойчук, Олександра Екстер, Федір Кричевський, Олександр Мурашко, Михайло Жук, Марія Синякова, Василь Єрмілов, Анатоль Петрицький та інші.

Варто підкреслити, що Михайло Бойчук не став відмовлятися від творчих здобутків і досвіду класиків. Він стверджував, що сучасні художники повинні користуватися всіма надбаннями митців минулих епох, які виражають важливі ідеї і є високомистецькими витворами, сповненими красою й гармонією. Митець проходив навчання у низці мистецьких навчальних закладів: у Віденській приватній художній школі, у Краківській і Мюнхенській академіях мистецтв, а також у Парижі (1907–1910 рр.), який на початку ХХ століття був центром авангардного образотворчого мистецтва.

Слід зазначити, що в Парижі він брав активну участь у житті української громади, був учнем Академії Рансона та Академії Вітті. Тоді у Франції і була заснована його перша школа – «майстерня неовізантійського мистецтва». У цьому місті всі попередні пошуки і весь досвід Бойчука набули чіткої форми і визначили напрямки його поступу. Бойчук цікавився мистецтвом Середньовіччя, Візантійським та давньоукраїнським малярством.

Художник не гнався за модними на той час мистецькими пошуками французьких, польських та інших європейських художників. Михайло Бойчук ретельно вивчав український образотворчий спадок та намагався на цій основі створювати нові твори візуального мистецтва. Навколо художника згуртувались митці, які розділяли його творчі ідеї. Пізніше вони стали називати себе неовізантистами. До цього кола входили молоді художники Антоні Бушек, Софія Сегно, Гелена Шрамм, Софія Налепинська, Яніна Леваковська, Софія Бодуен де Куртене та Микола Касперович.

У ті часи Михайло Бойчук казав: «Ми постільки є школою візантійського відродження, поскільки наша українська культура була під її впливом. У себе вдома ми називатимемось інакше! Правдоподібно українською школою мистецтва. «Неовізантизм» – це є лише термін для подальшого порозуміння, врешті, ми маємо на те право».

Зауважимо, що в 1917 році Михайло Бойчук багато уваги приділяв викладацькій діяльності. Митець працював в Українській академії мистецтва, Інституті пластичних мистецтв та Художньому інституті в Києві. Саме в ті часи і була створена школа Михайла Бойчука, в якій основну увагу було скеровано на розвиток саме української школи фрескового живопису в концепті своєрідності українського монументального мистецтва, а також створенню українського національного стилю в образотворчому мистецтві. За своїм значенням та результатами праці школа Михайла Бойчука не мала аналогів ні в Україні, ані за її межами.

Варто наголосити, що завдяки рокам старанного навчання, невпинних пошуків і постійного саморозвитку Бойчук став найкращим та найбільш затребуваним реставратором фресок. Він працював над реставрацією іконостаса Трьохсвятительської церкви у селі Лемеші Козелецького району, укріплював фрески Софійського собору, брав участь у відновлювальних роботах Чернігівського Єлецького Свято-Успенського монастиря.

На основі досліджень творчості Михайла Бойчука, здійснених Людмилою Соколюк, можна вважати, що стараннями митця було створено три школи: у Парижі, Львові і Києві. Саме Київську школу і називають «бойчукізмом». Метою Бойчука було створення власної школи для об'єднання однодумців, що, як і він, мріяли про втілення національного стилю у всі сфери життя. Для цього М. Бойчук, професор Української академії мистецтв, яку створила УНР у Києві у 1917 році, набирає учнів у

майстерню мозаїки і фрески. Згодом цю майстерню назвали майстернею монументального мистецтва, що стала новим явищем в українському мистецтві.

Зазначимо, що до 1919 року художники вільно займалися власне мистецтвом. Але після захоплення Києва більшовиками для викладачів і студентів Української Академії мистецтв такої можливості вже не було. Працювати потрібно було згідно з вказівками уряду і партії. Необхідно було розробляти прості і зрозумілі народу символи, створювати пропагандистські та агітаційні матеріали, що могли б впливати на велику кількість людей. На думку амбітного Бойчука, для нього як монументального митця відкривалися широкі можливості. Так і було в 1920-ті роки. Майстерня Бойчука брала участь у монументальній пропаганді, опановувала складні завдання і ставилася до кожного проекту, як до творчого виклику. Вона була популярна і виконувала численні замовлення: оформлення свята 1 травня 1919 року, розпис агітаційного пароплаву «Більшовик», розпис Луцьких казарм у Києві (1919 р.) і декорування Київської опери для Всеукраїнського з'їзду представників волосних виконкомів (1919 р.).

Стінопис Луцьких казарм повинен був стати справжньою візуальною пам'яткою школи бойчукізму. Луцькі казарми – це комплекс споруд у Києві на вул. Дегтярівській, 11, названий на честь 165-го піхотного Луцького полку. Комісар з військових справ Микола Подвойський наказав розписати стіни приміщень і сходових майданчиків революційно-агітаційними сюжетами ще до переведення туди червоноармійських частин. Художники школи професора Бойчука довго працювали над ескізами із складними багатофігурними композиціями. Безпосередньо над фресковою роботою працювали сам Михайло Бойчук та його учні з Київського художнього училища. Революційні події стали основною темою всіх композицій, але їх трактування

та виконання були надзвичайно поетичні. На жаль, у 1930–1960-х роках зображення знищили. Сучасники із захватом описують уже закінчені роботи, які ми сьогодні можемо побачити лише на фотографіях. Це мистецькі композиції «На варті», «Мир», «Жнива», «Гуляй, душа, без кунтуша», «У червоноармійських таборах», «Битва з гідрою контрреволюції», «Застілля», «З поля», «Боротьба з двоголовим орлом», «Оранка», «Їдуть на працю» та «Інтернаціонал».

Слід зазначити, що надалі буйчукісти зробили ще багато фресок у різних спорудах по всій Україні. За 10 років було зроблено більше 20 великих монументальних об'єктів. Спочатку ці розписи наближались до візантійського стилю, але з часом почали відштовхуватись від стилістики народного мистецтва. В останніх фресках основою стає соцреалізм. Бойчукісти були дуже популярні на початку 1930-х років. Вважалося, що саме таке «стінописне малювання» є перспективним при оздобленні бібліотек, науково-просвітницьких і громадських установ. Михайло Бойчук був справжнім митцем, він всього себе віддавав улюбленій роботі, багато експериментував і погано орієнтувався в тих політичних подіях, які знаходились за межами його інтересів. Він відверто вірив, що його пропагандистські стінописи несуть правду та допомагають змінити цей світ на кращий.

У своїй педагогічній діяльності Бойчук не використовував застарілі форми академічного навчання, більшість уваги він приділяв саме індивідуальній роботі із студентами. Михайло Бойчук намагався виховати художників нового покоління з більш широким спектром мислення, здатним осягнути нові естетичні цінності. Серед його учнів та послідовників багато творчих особистостей із прогресивним, творчим мисленням: Тимофій Бойчук (брат Миколи Бойчука), О. Мизін, А. Іванова, О. Бізюков, С. Колос, О. Павленко, К. Гвоздик, М. Рокицький, О. Павленко, І. Падалка,

В. Седляр, О. Саєнко, М. Шехтман та інші. Разом із своїми учнями Михайло Бойчук намагався створити новий, авангардний стиль в українському монументальному мистецтві.

Основою унікального національного стилю школи М. Бойчука став перегляд і нове бачення візантійської художньої системи, що виражалось бойчукістами в посиленні декоративної стилізації, побудові композиції через використання ритму в організації простору, а також побудові композиційної схеми за формою «Андріївського хреста». На основі глибокого вивчення українського народного мистецтва та іконопису Михайло Бойчук у своїй творчості намагався максимально наблизитись до монументальності композиційного вирішення. Митець багато часу приділяв вивченню давньоруських фресок київських соборів. Глибоко аналізуючи художні твори часів Візантії, Давнього Єгипту, Ассирії та Італії доби Проторенесансу, бойчукісти намагалися створити нову загальнозрозумілу систему символів, в основі якої були закладені традиції народного мистецтва, створити власний художній стиль.

Наголосимо, що у всіх творах художників школи Михайла Бойчука можна виокремити загальні характерні особливості: симетричність композицій, масивність та узагальненість форм, використання геометричної абстрактної основи, створювання динамічних ракурсів, спрощення та мінімалізація зайвих деталей, локальність кольору.

Зауважимо, що художники-бойчукісти були згуртовані певною системою ідейних принципів і поглядів та прагненням постійного самовдосконалення. Як викладач М. Бойчук не стільки вчив, як спрямовував учня вчитись самостійно, опановувати нові художні матеріали, приділяти увагу культурі ліній, пластичності форми та цілісності всієї композиції. Завдяки такій художній освіті майже всі учні Михайла Бойчука стали значними творчими особистостями, лідерами мистецьких процесів в Україні.

На жаль, у 1930 році вся творчість Михайла Бойчука, вся система його педагогічної освіти і творчість багатьох його учнів були визнані радянською владою виразом націоналізму. Все це відрізнялось від загальноприйнятої ідеології, що полягала у навіюванні українському народу схеми мислення «російського культуротворення України». Це і стало основною причиною переслідування самого митця та його послідовників, знищення школи, а завершилося арештом та ліквідацією всіх мистецьких творів, зокрема розписів у Луцьких казармах.

Саме тому в 1937 році Михайла Бойчука і його учнів – Седляра і Падалку – було заарештовано і розстріляно органами НКВС. Плеяду українських митців було психологічно та фізично знищено радянським режимом, але вони встигли створити унікальні за стилем монументальні твори національного характеру.

Висновки та перспективи дослідження. Художник Михайло Бойчук пройшов непростий творчий шлях створення власної школи українського монументального мистецтва. Формування його національного стилю почалось із вивчення візантійського мистецтва, із часом творчі інтереси розширювались і згодом оформились у глобальну педагогічну та мистецьку школу українського національного образотворчого мистецтва.

Мистецтвознавці здійснюють багато досліджень для осмислення феномену неовізантизму та бойчукізму в розвитку мистецького життя України першої третини ХХ ст. та його вплив на формування сучасної української школи монументального мистецтва. Усе це ускладнюється тим, що більшість документальних свідоцтв тих часів було знищено, архівних підтверджень історичних подій збереглося зовсім небагато, тому попереду ще багато напруженої роботи і ретельного вивчення цього історичного періоду і його значення у розвитку сучасного українського мистецтва.

Література та джерельна база

1. Білокінь С. І. Бойчук та його школа / С. І. Білокінь; [пер. резюме та текстів англ. мовою К. Калиновської]. Київ: Мистецтво, 2016. 255 с.
2. Бойчукізм. Проект «Великого стилю» = Boichukism. Project of the «Grandiose art style» / [упоряд. В. Клименко; текст: Л. Соколюк та ін.; фото.: М. Білоусов та ін.; пер. англ.: О. Кравченко]. К.: ДП НКММК «Мистецький арсенал», 2018. 245 с.
3. Михайло Бойчук та його школа монументального мистецтва: [альбом / Нац. худож. Музей України, Нац. акад. мистецтв України, Фонд сприяння розвитку Нац. худож. музею України; вступ. слово: А. Мельник; вступ: М. Шкандрій; авт. тексту і кат.: Л. Ковальська, Н. Присталенко; фот.: Е. Мейер, Ш. Спенс]. Хмельницький: Галерея, 2010. 281 с.
4. Соколюк Л. Д. Графіка бойчукістів. Х; Нью-Йорк: Вид. часопису «Березіль»: Коць, 2002. 221 с.
5. Український модернізм = Ukrainian modernism: 1910–1930: [альбом / вступ. ст.: А. Мельник; авт. ст.: А. Мельник та ін.; ред.: О. Климчук; фот.: М. Андреев, М. Іванов]. Хмельницький: Галерея, 2006. 287 с.
6. Пузиркова А. Бойчукізм як специфічне вираження явища українського авангарду/ Анна Пузиркова // Народознавчі зошити. 2019. № 6. С. 150.
7. Стеблевський Б. Українське авангардне мистецтво: монументалізм Михайла Бойчука і школи «бойчукістів» / Богдан Стеблевський // Образотворче мистецтво. 2003. №4. С. 3 – 7.

References

1. Bilokin, Serhiy I. Boychuk and his school / S. I. Bilokin; [trans. resume and texts in English in the language of K. Kalinovska]. K.: Mystetstvo, 2016. 255 p.
2. Boychukism. "Grand Style" project = Boichukism. Project of the "Grandiose art style" / [edited by V. Klymenko; text: L. Sokolyuk and others.; photo: M. Bilousov and others.; trans. English: O. Kravchenko]. K.: SE NKMMK "Mystetsky Arsenal", 2018. 245 p.
3. Mykhailo Boychuk and his school of monumental art: [album / Nat. artist Museum of Ukraine, National Acad. of Arts of Ukraine, National Development Promotion Fund. artist Museum of Ukraine; introduction. words: A. Melnyk; introduc-

tion: M. Shkandrii; author text and cat.: L. Kovalska, N. Prystalenko; photo: E. Meyer, S. Spence]. Khmelnytskyi: Gallery, 2010. 281 p.

4. Sokolyuk Lyudmila D. Boychukist graphics. H.; New York: Ed. of the magazine "Berezil": Kots, 2002. 221 p.

5. Ukrainian modernism = Ukrainian modernism: 1910–1930: [album / introduction. art.: A. Melnyk; author Art.: A. Melnyk and others.; ed.: O. Klimchuk; photo: M. Andreev, M. Ivanov]. Khmelnytskyi: Gallery, 2006. 287 p.

6. Puzyrkova Anna. Boychukism as a specific expression of the Ukrainian avant-garde phenomenon/Anna Puzyrkova // Folklore notebooks. 2019. No. 6. P. 150.

7. Steblevskyi Bohdan. Ukrainian avant-garde art: the monumentalism of Mykhailo Boychuk and the "Boichukist" school / Bohdan Steblevskyi // Fine art. 2003. No. 4. P. 3–7.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2024 р.

Стаття прийнята до друку 11.06.2024 р.